

34. Светлицкий А. Об учебнике “История родного края”, или как профессор Ф.Г. Турченко готовит учеников 11 классов и их родителей к выборам / Анатолий Светлицкий // Наша газета+ (орган ЦК СДПУ(о). – 2001. – 28 октября.
35. Шевченко В. Учням – тільки правду / В. Шевченко // Запорізька Січ. – 2001. – 16 жовтня.
36. Зайдман И. К гражданской войне через утопию Павла Баулина / И. Зайдман // Запорізька Січ. – 1999. – 5 августа.

Турченко Ф. Г. Историческая память и политика памяти на Запорожье (1991-2015 гг.). Ч. 2.

Данная статья посвящена анализу исторической памяти и политическим манипуляциям с ней. Речь идет о формировании различных типов исторической памяти и деятельности различных ее субъектов (“агентов памяти”). Географические пределы исследования – одна из областей Южной Украины – Запорожская, а хронологическими рамками – период независимости Украины. Иногда логика анализа выдвигает автора существенно раздвигать эти временные и географические рамки.

Ключевые слова: историческая память, политика памяти, исторический миф, агенты памяти, память про войну, “Російський світ/Русский мир”.

Turchenko F. G. Historical memory and politics of memory on Zaporizhzhya (1991-2015). Part 2.

The article analyzes the historical memory and political manipulation with it. It will be about the formation of different types of historical memory and the activities of its subjects (“agents of memory”). Geographic limits of the study is one of the regions of South Ukraine – Zaporizhzhya, and chronological scope is the period of Ukraine’s independence. However, logic analysis sometimes makes the author to extend these time and geographical scope.

Keywords: historical memory, politics of memory, historical myth, agents memory, the memory of war, “Russian World”.

УДК 94:322:261.7:172.3(477)

Т. В. Грушева

ХРИСТИЯНСЬКИЙ СВІТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ВИПРОБУВАННЯ ВІЙНОЮ

У статті аналізується позиція християнських церков сучасної України у суспільній площині, особливості взаємин православних, греко-католицьких церков, Євангельських християн баптистів, Християн віри євангельської та Адвентистів сьомого дня. Даються відповіді на питання: як впливають суспільно-політичні умови у державі на ставлення віруючих до споріднених церков. Досліджується зміна їх соціальних орієнтирів у зв'язку із подіями 2014-2015 рр.

Ключові слова: християнські церкви, сучасна Україна, воєнний конфлікт.

Роль Церкви в сучасному світі складно переоцінити. Перманентні конфлікти на релігійному ґрунті демонструють, з одного боку, факт того, що світ у XXI ст. залишився релігійним, з іншого – намагання політичних сил використати духовну складову в геополітичних стратегіях. Українські реалії кінця ХХ – початку ХХІ ст. підтверджують ці факти. Дослідження подій, притаманних українському православ'ю часів незалежної України, детально досліджувалося українськими вченими. Поважаємо наукові розвідки О. Шуби, А. Колодного, О. Ігнатуші, В. Єленського, В. Любащенко та інших, що дозволили створити об'єктивну картину духовної площини української громади. У даній статті спробуємо показати зміни, що характеризують громадянську позицію Церкви у її зв'язку із політико-соціальною ситуацією в країні, а також комунікаційні взаємодії сучасних християн.

Вивчення історичного аспекту щодо релігійного багатомаття в Україні проливає світло на ситуацію навколо міжконфесійного діалогу в українських реаліях. Як відомо, конфліктогенність суспільства може, з одного боку, употужнюватися через релігійні непорозуміння, а з іншого – стабілізуватися у разі виконання Церквою своєї природної функції морального регулятора з такими якостями, як милосердя та безкорисливість. 2014-15 рр. кардинально змінили ситуацію в українському соціумі, у тому числі і Церкві. У даній статті ми виокремуємо період останніх років з огляду на зміни у внутрішньохристиянському світі.

Для порівняння особливостей у соціальному служінні церков ми обрали такі періоди в сучасній історії українського християнства, як-от: перша половина 1990-х рр. (екстенсивний розвиток церков), кінець 1990-х – початок 2000-х рр. (інтенсивний розвиток) та 2014-15 рр. (шлях українського суспільства до своєї гідності та воєнний конфлікт на Сході країни).

У постатеїстичному суспільстві релігійні об'єднання отримали можливість не лише реєстрації, а й реальну змогу відкрито проводити місіонерську й благодійну роботу, чим зміцнили ряди віруючих. Омріяна за радянських часів свобода віросповідання стала реальністю. Об'єктивно склався значний прошарок населення, який не визначився з власною церковною приналежністю. За соціологічними дослідженнями Національного інституту стратегічних досліджень на 1992 р. православні склали 20% вибірки, репрезентативної для всієї країни, греко-католики – 5%, інші віровизнання – 2%, 42% вважали себе віруючими, але не належали до жодної з церков, 32% називалися атеїстами [1]. Останні дві категорії опитаних являли собою безсумнівний інтерес для церков, що привело до їхньої конкуренції. Варто сказати, що на початку ХХІ ст. ситуація, яка пов'язана з релігійністю українського суспільства, значно змінилася. У 2002 р. невіруючих виявилось 10,7%, а переконаних атеїстів всього 2,2% [2, с.9]. Отже, відбулося самовизначення населення країни в конфесійних координатах.

На початку 1990-х рр. стався розкол православної церкви на три гілки: УПЦ, УПЦ-КП, УАПЦ. Взаємні звинувачення, амбіції, іноді неприховане виконання визначеної ролі у геополітичних іграх призвели до автономного існування зазначених церков. Дані Державного департаменту у справах національностей та релігій мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2014 р. Українська Православна Церква мала 12714 релігійних громад, Українська Православна Церква Київського Патріархату – 4661, Українська Автокефальна Православна Церква – 1185 [3].

Події 2014 р. в Україні виявилися випробуванням для всього суспільства. Майдан став історичним прецедентом, що спирався на громадянські почуття населення країни. Церква показала себе як дійова сила, яка підтримує народ України у найскладніші часи. Протягом 2014-15 років суспільство бачило активну присутність духовенства, яке представляє різні конфесії, єдність його з народом. Представники українських церков відверто висловили свою громадянську позицію щодо подій. Неодноразово у мас-медіа лунало питання, чи може Церква втручатися у політичні проблеми? Зазначимо, що Церква – невід’ємна частина громадянського суспільства, тому її місце з народом. Дивно уявити сторонню або нейтральну позицію традиційних церков при кризовій ситуації та під час воєнних дій. Ідея заступництва, порятунку – все це лежить в етичній релігійній площині. Патріотична поведінка Церкви робить її ближчою до віруючих.

Чітка суспільна позиція українських Церков щодо ідей Майдану, духовне спілкування та міжцерковна комунікація значно активізували роль релігії у постатеїстичній країні. Україна сьогодні – країна, у якій відбуваються заміни радянської категорії цінностей на нову парадигму. Більшість сучасних українських церков, розуміючи епохальність моменту, рухаються суголосно з суспільством, що робить їх вагомими репрезентами віруючих. У той же час є відмінності між позицією християнських церков. Звернемо на це увагу більш детально.

Активна громадянська позиція, чітке розуміння ситуації, відвертість у коментарях – все це характеризує діяльність УПЦ КП. Патріарх Філарет ще у 2012 р. робив заяви, що “наш шлях – тільки в Європу. Бо треба йти до багатих, щоб стати багатшими, а не до бідних, щоб бути біднішими” [4, с.210]. Розуміючи події на Майдані 2014 р., як свідчення можливостей українського суспільства, Церква активно підтримала революційні події. Війна на Сході країни окреслила чітку позицію Української Православної Церкви Київського Патріархату, що виступила на допомогу українській армії, підтримавши молитвою, фінансово тощо. Підтримка Збройних Сил України є різноплановою: допомога бригаді армійської авіації в ремонтванні техніки (березень, 2014 р.), придбання патрульного автомобіля, кілька десятків комплектів спорядження та екіпіровки для прикордонників окремого відділу Прикордонної служби Південного регіонального управління Державної прикордонної служби України (квітень, 2014 р.), перерахування на рахунок Міноборони 500 тисяч гривень для підтримки збройних сил (квітень, 2014 р.), передача для харчування військових тонни м’ясних консервів (січень, 2015 р.) тощо.

У пасхальному посланні 2015 р. Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета Преосвященним архіпастирям, боголюбивим пастирям, чесному чернецтву та всім вірним Української Православної Церкви Київського Патріархату є такі слова: “Цього року Україна святкує Воскресіння Христове в умовах неоголошеної війни на Донбасі. Але ми твердо віримо, що незабаром Господь пошле нам перемогу над агресором, бо з нами правда; а де правда, там Бог і перемога” [5]. Це – знакові слова з розумінням очікувань українців у теперішньому житті. В Українській Православній Церкві Київського Патріархату у 2015 р. засновано нову церковну нагороду – медаль “За жертвність і любов до України”, якою будуть нагороджуватися люди, які проявили активну громадянську позицію, героїзм, самопожертву під час подій Революції Гідності, у захисті Батьківщини на Донбасі та в Криму, а також за волонтерську діяльність та допомогу Збройними силами, Національній гвардії, добровольчим батальйонам та іншим військовим формуванням України.

Чисельні ініціативи, що походять з УПЦ КП містять заклики до лідерів православних церков України з метою об’єднання. Так, оголошено Звернення (26 липня 2014 р.) Священного Синоду Української Православної Церкви Київського Патріархату до українських православних архіпастирів, які перебувають під владою Московського Патріарха щодо канонічного становища Православної Церкви в Україні. Аналізуючи події історії православної церкви, починаючи з “факту, що Київська Митрополія Константинопольського Патріархату була у 1685-86 рр. незаконно і не за приписами канонічних правил взята під свою владу Московським Патріархом” і, доводячи події до зібрання єпископів у Харкові у травні 1992 р. (нагадаємо, що Собор тоді прийняв рішення звільнити з посади предстоятеля митрополита Філарета та обрав новим предстоятелем УПЦ митрополита Ростовського і Новочеркаського Володимира (Сабодана)), автори Звернення приходять до висновку про трагічні наслідки порушення канонів і закликають до відновлення єдності [6].

З’явилися Звернення віруючих Української Православної Церкви Київського Патріархату до Вселенського Патріарха Варфоломія I. Так, вірні УПЦ КП м. Одеси у вересні 2014 р. проголосили: “Ми звертаємося до Вас, а у Вашій Особі – до всіх Патріархів православного світу з благанням визнати і благословити цю багатостраждальну Церкву – Промислом Божим збережену й відроджену правонаступницю Київського духовного престолу... Ми волаємо до Вашого милосердя і справедливості: не покладіть у наші благаючі руки замість хліба – камінь і замість риби – гадюку!” [7].

Оптимістична заява патріарха Філарета пролунала після пасхальної ходи (2015 р.) у Михайлівському соборі. За його словами, УАПЦ заявила про намір об’єднатися із Київським патріархатом. Він висловив сподівання, що й церква Московського патріархату захоче об’єднатися навколо єдиної незалежної української православної церкви. Надавши відповідь на таку пропозицію духовенства УПЦ Київського Патріархату Патріархія Української автокефальної православної церкви (квітень 2014 р.) зазначила, що “усі

ми прагнемо помірності та церковної єдності. Але кожен з нас по-своєму бачить шлях до цього” [8]. Сподіваємося на швидке вирішення всіх розбіжностей і долання протиріч між двома українськими церквами.

Позиція УПЦ у сучасних реаліях прослідковується через призму звернень, заяв та реальних кроків. Підсумовуючи дії УПЦ зазначимо, що в ній уживаються поминання на літургії предстоятеля РПЦ (відомі поодинокі випадки відмови поминати патріарха Кирила священниками), дотримання церковнослов'янської й російської мов у літургії, а також гасла зберегти єдину Українську державу та запобігти всім можливим спробам її розділення. Щодо участі у суспільно-політичних подіях, то священники УПЦ невпинно повторюють про пастирське служіння, спрямоване на мир та злагоду в народі: “Ми ще і ще раз нагадуємо, що участь духовенства в акціях громадянської непокори є неприпустимою. Також є неприйнятними використання церковного амвону для пропаганди будь-яких політичних ідей. В душі Христової любові пастирі Церкви мають докласти максимум зусиль для припинення ворожнечі та недопущення нових кровопролиттів” [9]. Конфлікт на Сході країни представляють, як “міжособну брань” [10].

Щодо церковної єдності двох патріархатів, то ситуація залишається складною. У відповідь на звернення Української Православної Церкви Київського Патріархату 22 лютого 2014 р. УПЦ зробила заяву про свою готовність до діалогу. При цьому наголосивши, що подолання церковних розколів в Україні має відбуватися виключно на фундаменті православного канонічного права. Також очільники УПЦ назвали хибним будь-яке політичне втручання в процес подолання церковних розділень. “Лікування рани розколу вимагає виважених та продуманих рішень, які не можуть прийматися поспіхом в часи суспільної напруги” [11]. Таким чином, вирішення православного розколу переадресовано у перспективу.

Більш далекою перспектива об'єднання двох патріархатів виглядає при аналізі суджень регіональних очільників церков. Так, архієпископ Запорізький і Мелітопольський Лука (УПЦ) заочно відповідаючи єпископу УПЦ КП Фотію зазначив: “як показує досвід наших відносин з представниками “КП”, вони не тільки не хочуть чути голос Євангелія і слідувати канонам Церкви, а навпаки роблять все можливе, щоб йти проти цього ... Він нарікав на те, що їх структура мало займалася свого часу “українізацією” Південно-сходу України. Я так подумав, а що ж і справді вони-то займаються саме цим. Так от різниця між нами в тому, що ми займаємося християнізацією країни, а вони – українізацією” [12].

Щодо підтримки армії, представники УПЦ невпинно звітують про організацію такої допомоги. Архієпископ Запорізький і Мелітопольський Лука (УПЦ) зазначив, що така допомога відбувається з благословення митрополита Онуфрія: УПЦ активно бере участь у відновленні Запорізького військового госпіталю та придбання для нього медичного обладнання, побутової техніки, будматеріалів. Починаючи з травня 2014 р. до лютого 2015 р. на допомогу військовослужбовцям було придбано засобів особистої гігієни, постільної білизни та ін. на суму понад 100 тис. грн. У зону АТО відправляються вантажі з гуманітарною допомогою (продукти, одяг, ліки та ін.). Силами духовенства і мирян виявляється духовна і матеріальна допомога переселенцям із зони АТО в межі Запорізької єпархії. Звіти на веб-сторінках про допомогу УПЦ є постійними. Більш того, з'являється інформація про відзнаки заслуг волонтерів. Наприклад, в Андріївському кафедрального соборі Нової Каховки 14 квітня 2015 р. за соборним Богослужінням духовенства Новокаховської єпархії УПЦ нагородили орденом рівноапостольної княгині волонтерку Ольгу Данилову.

У той же час зберігається вплив РПЦ на українські події. Патріарх Московський і всієї Русі Кирил конфлікт на південному сході України представив, як війну православних за віру. При чому, за його словами, силовий тиск чинять “уніати та розкольники, що до них приєдналися”. Ця теза міститься у посланні до Святішого Патріарха Константинопольського Варфоломія (14.08.2014 р.) [13]. Така ж думка прозвучала у зверненні до ООН, Ради Європи та ОБСЄ [14]. Паралельно представники РПЦ постійно закликають до діалогу, при якому ніяка з громадських сил не була б звільнена з процесу прийняття рішень. Таким чином, ситуація в православному середовищі відрізняється невизначеністю, посиленням напруженості, а втручання із-за кордону не сприяє розрядці конфліктогенності у суспільстві.

Окремо розглянемо позицію Української Греко-Католицької Церкви. Ця церква позиціонувала себе як активний учасник Майдану, що призвело до погроз щодо “припинення діяльності відповідних релігійних організацій” УГКЦ. Про це йшлося в офіційному листі Міністерства культури України від 03.01.2014 року (№ 1/3/13-14) за підписом Тимофія Кохана, першого заступника міністра. У відповідь Блаженніший Святослав зробив заяву, що “Церква не є учасником політичних процесів, але вона не може стояти осторонь, коли її вірні просять про духовну опіку. Наші вірні спільно з іншими громадянами України озвучили в мирний спосіб своє бачення європейського вибору України на основі християнських та загальнолюдських цінностей” [15]. Патріотичні гасла на підтримку народу України є природними з вуст греко-католицьких священників: Владика Борис Гудзяк акумулював роздуми у тезі, що Майдан, який мобілізував мільйони людей, спричинений фундаментальним бажанням людей жити гідно, захищати власні цінності, власне життя” [16]; о.Орест-Дмитро Вільчинський побачив у Майдані Божий знак. [17]. Підтримка воєнних також входить до завдань УГКЦ. Так, “Фундація Духовного Відродження” займається медичним забезпеченням, лікуванням, а також пост-воєнним супроводом постраждалих військових. Аналізуючи позицію католиків та греко-католиків сучасної України, можна побачити намагання відшукати шлях до побудови суспільства на християнських принципах, розуміння базових цінностей українського соціуму та ідентичності народу, релігійну толерантність, а також спроби втілити у життя соціальну доктрину католицької Церкви.

Українські протестанти представлені на релігійній мапі Євангельськими християнами баптистами, Християнами віри євангельської та Адвентистами сьомого дня. Можна виділити їх загальні риси: по-перше, пізньопротестантські напрямки в Україні створили церкви протестантського типу; по-друге, очевидним стає факт, що теза богообраності є симптоматичною для протестантів, які роблять акцент на чистоті культу та відмовляються від всякого роду союзів, навіть із спорідненими течіями. Хоча діалог у межах екуменічного

руху протестанти продовжували. За офіційними підрахунками на початку XXI ст. релігійну мережу країни репрезентували 26,9% протестантських церков і союзів (6579 громад) [18, с.53]. Загальним знаменником для українських протестантів став вектор соціальної активності. А також те, що разом вони утворили певний рух милосердя, зорієнтувалися на національні інтереси країни, поступово відмовилися від космополітичних поглядів, традиційно пропагували здоровий спосіб життя. У той же час роз'єднуючий фактор (претензії на винятковість, досконалий світогляд) призвів до автономізації різноманітних течій протестантизму в Україні. У результаті було обрано вектор до толерантності у міжпротестантських взаєминах, що підтверджує дотримання принципу нейтральності у стосунках. Розуміючи природність поділу християн України на "ми" та "вони", вважаємо за можливим подолання нетерпимості до "інакшого" у релігійній сфері, визнання права кожного на власну духовну істину.

У цей же період став відчутним вплив політики на релігійну сферу. Застосування політичних спекуляцій навколо Церкви, фактичне недотримання з боку держави релігійно-світоглядної нейтральності мало руйнівні та часто деструктивні наслідки, іноді посилюючи міжконфесійне протистояння. Втручання політичних сил у релігійні справи призвело до можливості втрати церквами консолідуючої ролі у суспільстві.

Немаловажний аспект діалогу у християнському світі України – це реакція традиційної релігійної системи на виклики часу. Нова форма існування церкви і суспільства враховує економічні та політичні зміни, суспільний прогрес, відсутність можливості зберегти традиційний спосіб життя. Очевидним є пристосування традиції до сучасного постмодерного контексту, християнська етика також адаптується до загальних вартостей соціокультурного світу та громадянського суспільства. У той же час зберігається доктринальна чистота християнських напрямків. Адаптація християнських церков до сучасності – потенційна можливість залишитися у сфері домінуючої культури українського постмодерного суспільства, формування сучасної моделі церковно-суспільних взаємин. Як відомо, протестанти у своєму історичному розвитку ніколи не стояли на заваді прогресу. Це є додатковим стимулом до діалогу та толерантної поведінки, що врешті-решт долає ізоляцію та демонструє еволюцію соціальної доктрини християнства.

Отже, у міжконфесійних взаєминах сучасної України протестанти зайняли виважену позицію, яку можна схарактеризувати як нейтральну, яка прийшла на зміну напруженим відносинам. Християнські церкви показали свою відкритість до діалогу. М. Паночко (президент Всеукраїнського Союзу Церков християн віри євангельської-п'ятидесятників) висловив формулу відносин між сучасними українськими християнами: "Просьте – йдемо, не кличуть – не нав'язуємось" [19]. Така поведінка віруючих (терпимість та нейтральність) стала характерною для багатоконфесійної України.

Протестанти як гідні громадяни, продемонстрували можливість самоорганізації щодо захисту своєї країни. Характеристика суспільних поглядів сучасних протестантів визначається наступними тезами: усвідомлення необхідності допомоги для безпеки країни, підтримка вектору на євроінтеграцію та демократичні принципи, несприйняття радянських гасел.

Треба відзначити, що всі церкви, що були представлені на Майдані під час Революції гідності, і пізніше, під час конфлікту на Сході країни, завжди виступали за мир в Україні та світі. Жодного разу не пролунали заклики, які принижували б гідність неукраїнських національностей, не було навіть натяку на нетерпимість до іншої віри. У своїх проповідях протестанти зазначають, що їх патріотизм не сумісний з націоналізмом, з причини того, що останній не сумісний з християнством.

Вкрай складна ситуація 2014 р. в країні спонукала церкви до реакції на події. Так, 2 березня 2014 р. очільники релігійних організацій країни, в тому числі церква Християн віри євангельської України, Всеукраїнський Союз об'єднань Євангельських християн-баптистів, Церква адвентистів сьомого дня, Українська лютеранська церква, Українська християнська євангельська церква оприлюднили відкрите звернення щодо ситуації в Україні. У цьому зверненні вони закликали всіх людей доброї волі до солідарності, до молитви за Україну та український народ, а владу Росії схаменутися і зупинити агресію проти України [20]. Чітка громадянська позиція лідерів українських Церков буде притаманна і надалі: у жовтні 2014 р. оприлюднене Звернення Всеукраїнської Ради Церков на підтримку благодійництва та волонтерської діяльності. Це, врешті-решт, стане об'єднуючим фактором у міжконфесійному діалозі.

Свою місію у складний для держави час протестантські церкви бачать у спільній молитві, у тому числі і національних молитвах за Україну. Наведемо кілька коментарів з протестантського середовища щодо ситуації в Україні. Так, Головуючий Всеукраїнської міжцерковної ради єпископ об'єднання "Українська місіонерська церква" Валерій Решетинський у своєму зверненні сказав: "Ми живемо в дуже складний і доленосний для нашої країни час. Я переконаний, що сьогодні кожний народжений зверху християнин відчуває на собі відповідальність за долю свого народу і майбутнє своєї країни. Перше, що може зробити християнин для своєї країни, – це ревно молитися за те, щоб прийшли позитивні зміни в нашу країну, а також припинилася війна" [21]. У Дніпропетровську десять церков об'єднали зусилля (вересень 2014 р.) з метою відродити капеланство, створити постійно діючий табір для переселенців з АТО і заснувати духовну раду при облдержадміністрації. Ці та інші подібні проекти є типовими для всіх областей України.

2014 р. став переламним у взаєминах різних церков України. Історичний шлях християнських церков в Україні складний та драматичний. Різні конфесії в різні часи демонстрували відкритість, європейськість, непорозуміння або конкуренцію. Сьогодні ми бачимо трансформацію у поглядах християн у бік єкуменічної єдності. На підтвердження цієї тези наведемо думку Патріарха УГКЦ Святослава (Шевчука), яка була озвучена 23 жовтня 2014 р. під час прес-конференції з нагоди 25-ліття легалізації УГКЦ: "... хтось дуже хоче посварити релігійне середовище. І я сьогодні скажу – не вдасться! Ми це розуміємо і на провокації не піддаємося ... Ми сьогодні, і Православні Церкви, і Католицькі, і протестанти єдині, як ніколи. Такої єдності в релігійному середовищі, такого практичного єкуменізму, який сьогодні існує, за останні 25 років ніколи не

було” [22]. Події 2014 р. не просто згуртували церкви, вони об'єднали віруючих у єдиний вектор солідарності заради миру в Україні.

Таким чином, модернізаційні процеси у пострадянській Україні змусили християн пристосовуватися до сучасних реалій, відкрили нові можливості в християнському діалозі та призвели до пошуків можливих шляхів об'єднання православних церков та “ввічливого нейтралітету” у взаєминах між протестантами. Екуменічні ідеї стали не кроком до об'єднання церков, а можливістю співпраці різних конфесій. Докорінно змінив ситуацію 2014 рік, коли забувши чвари, долаючи непорозуміння, українські церкви налагоджують спільні справи задля миру в Україні. Діалог між традиційними християнськими церквами гармонійно доповнює діалог між Церквою і суспільством, а також між Церквою і державою. Сьогодні авторитет українських духовних лідерів значно зростає. Щоденна молитва за воїнів підкреслює духовну складову у справі миру в Україні і відповідальність Церкви за долю країни. У цілому, міжконфесійний мир виявився міцнішим від усіх спроб посяти ворожнечу у міжконфесійному просторі України, у якому формується релігійна солідарність.

Джерела та література

1. Сленський В. Релігійні громади України в цифрах // Урядовий кур'єр. – 1993. – 8 липня.
2. Дудар Н. Релігійність українського суспільства: останні дослідження // Людина і світ. – 2003. – №1. – С.8-13.
3. Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2014 р.). Режим доступу: <http://theology.in.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2014/55893>
4. Грушева Т.В. Реакція християнства на вимоги сучасності: український контекст // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: “Просвіта”, 2013. – Вип. XXXVI. – С.207-210.
5. Пасхальне послання Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета Преосвященним архіпастирям, боголюбивим пастирям, чесному чернецтву та всім вірним Української Православної Церкви Київського Патріархату. Режим доступу: <http://www.cerkva.info/gr/patrposlannia/6614-paskha-2015.html>
6. Звернення Священного Синоду Української Православної Церкви Київського Патріархату до українських православних архіпастирів, які перебувають під владою Московського Патріарха, щодо канонічного становища Православної Церкви в Україні. Офіційний веб-сайт “Церква. info” УПЦ КП. Режим доступу: <http://www.cerkva.info/uk/synod/5223-zvernennia-synodu-do-upc-mp.html>
7. Звернення вірних Української Православної Церкви Київського Патріархату м. Одеси до Його Святості Вселенського Патріарха Варфоломія I. / Сайт “Наша парафія”. Церква Святого Архистратига Михаїла, Київ. Режим доступу: <http://www.parafia.org.ua/biblioteka/statti/halyna-mohylnytska-hronika-velykoho-oshukanstva/zvernennya-virnyh-ukrajinskoji-pravoslavnoji-tserkvy-kyjivskoho-patriarhatu-m-odesy-do-yoho-svyatosti-vselenskoho-patriarha-varfolomiya-i/>
8. Відповідь Патріархії УАПЦ на звернення духовенства УПЦ (КП). Режим доступу: <http://andriyivska-tserkva.kiev.ua/vidpovid/>
9. Звернення Священного Синоду до єпископату, духовенства, ченців та мирян у зв'язку з останніми подіями в Україні. 22 червня 2014 р. Режим доступу: <http://mitropolia.kiev.ua/zvernennya-svyashhennogo-sinodu-do-yeppiskopatu-duhovenstva-chenciv-ta-miryann-u-zvyazku-z-ostannimi-podiyami-v-ukra%D1%97ni/>
10. Інтерв'ю архієпископа Запорозького і Мелітопольського Луки о войне, клевете на Церковь и “едином фронте борьбы”. Режим доступу: <http://zp.church.ua/2015/02/19/pravoslavie-v-ukraine-arxiepiskop-luka-episkopu-upc-kr-fotiyu-nesite-voynu-na-etu-zemlyu/>
11. Звернення Священного Синоду до єпископату, духовенства, ченців та мирян у зв'язку з останніми подіями в Україні. 24 лютого 2014 р. Режим доступу: http://bc-eparchy.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2025:2014-02-24-15-51-00&catid=1:2010-07-13-17-50-23&Itemid=100128
12. Інтерв'ю архієпископа Запорозького і Мелітопольського Луки о войне, клевете на Церковь и “едином фронте борьбы”. Режим доступу: <http://zp.church.ua/2015/02/19/pravoslavie-v-ukraine-arxiepiskop-luka-episkopu-upc-kr-fotiyu-nesite-voynu-na-etu-zemlyu/>
13. Святейший Патриарх Кирилл призвал Предстоятелей Поместных Церквей возвысить голос в защиту православных христиан востока Украины / РПЦ. Отдел внешних церковных связей. Режим доступу: <https://mospat.ru/ru/2014/08/14/news106782/>
14. Предстоятель Русской Православной Церкви обратился в ООН, Совет Европы и ОБСЕ с письмом о фактах притеснения Украинской Православной Церкви в условиях вооруженного конфликта на юго-востоке Украины 18 августа 2014 года / РПЦ. Отдел внешних церковных связей. Режим доступу: <https://mospat.ru/ru/2014/08/19/news106923/>
15. Глава УГКЦ відповів на лист Міністерства культури про можливе припинення діяльності релігійних організацій. Режим доступу: <http://dyvensvit.org/news/102582.html>
16. Борис Гудзяк. Майдан – це колективна відмова від страху. Режим доступу: <http://www.credo-ua.org/2014/05/115417>
17. о.Орест-Дмитро Вільчинський. Майдан як знак. Режим доступу: <http://preobrazhennja.org.ua/content/majdan-yak-znak>
18. Васьковський В. Розвиток релігійної мережі в Україні: 2000 рік // Національна безпека і оборона. – 2001. – №3. – С.52-56.
19. Паночко М. “Щоби претендувати на право бути голосом совісті, церква сама має бути чистою і моральною” // Благовісник – 2011. Режим доступу: http://www.blag.org.ua/2zitya_tserkvi/panochko.html
20. Главы украинских церквей призвали власти России опомниться. Режим доступу: 2 марта 2014 р. Режим доступу: <http://news.mail.ru/inworld/ukraina/politics/17198270/>
21. Єпископ призвал христиан к молитве за Украину. Режим доступу: <http://www.invictory.com/news/story-54471/>
22. Святослав (Шевчук). Православные, католики и протестанты в Украине сегодня едины как никогда. Режим доступу: http://risu.org.ua/ru/index/all_news/confessional/interchurch_relations/58007/

Грушева Т. В. Християнський мир сучасної України: испытание войной.

В статье анализируется позиция христианских церквей современной Украины в общественной плоскости, особенности взаимоотношений православных, греко-католических церквей, Евангельских христиан баптистов, Христиан веры евангельской и Адвентистов седьмого дня. Даются ответы на вопросы: the impact of the socio-political conditions in the country on the attitude of believers to similar churches. Исследуется изменение социальных ориентиров в связи с событиями 2014-2015 гг.

Ключевые слова: христианские церкви, современная Украина, военный конфликт.

Grusheva T. V. Christian world modern Ukraine: test of war.

The article analyzes the position of the Christian churches of modern Ukraine in the social plane. The article considers especially the relationship of the Orthodox, Ukrainian Greek Catholic Church, Evangelical christians baptists, Pentecostals and Adventists of the seventh day. Provides answers to the question: what is the impact of social and political conditions in the country in relation to believers of related churches. Study the change in their social positions as an answer to developments 2014-2015 biennium.

Keywords: Christian churches, modern Ukraine, the military conflict.

УДК 322

В. В. Березовська

РЕЛІГІЙНІ КОНФЕСІЇ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті аналізуються кількісні показники розповсюдження релігійних організацій, що діють в Одеській області на сучасному етапі. Для мешканців Одеської області характерно переважання християнських конфесій, до яких належить переважна більшість існуючих та діючих в регіоні релігійних організацій та парафій. Найбільша кількість релігійних організацій усіх наявних в області напрямків зафіксовано на Півночі Одеської області (православ'я, протестантизм, іудаїзм, іслам, католицизм, кришнаїзм та буддизм). Найменша концентрація релігійних організацій спостерігається в центральних районах області. Мультиетнічний склад населення Одещини, особливо її південних регіонів, є одним з факторів, що сприяє поширенню на території області різноманітних релігійних течій та організацій, від сталих і традиційних до новітніх і навіть екзотичних.

Ключові слова: релігія, конфесія, християнство, православ'я, католицизм, протестантизм, Одеська область.

Відновлення історичної пам'яті, утвердження духовних і моральних цінностей є стрижневою тенденцією духовного життя. Зміни, які відбуваються в нашій державі та світі, не можуть не впливати на моральну і соціальну сторони буття суспільства. Однією з ознак сьогодення стало пожвавлення релігійного життя: відроджуються храми, збільшується кількість релігійних громад різних конфесій, створюються церковні і церковно-громадські організації просвітницького і благодійного спрямування. На сьогодні Україна – багатоконфесійна держава, де офіційно (на 01.01.99 р.) діяло більше 21 тис. релігійних громад, 82 конфесії, напрямів і тлумачень [1].

Релігійний склад населення Одеської області носить доволі строкатий характер. На її теренах компактно розмістились і продовжують виникати релігійні організації різних напрямків. На початку 2014 р. в Одеській області діяло 1 332 релігійних організацій п'ятдесяти напрямків і течій. Серед них 4 духовні центри, 12 духовних управлінь, 1 182 громад, 16 монастирів, 17 місій, 2 братства. В запропонованій статті ми спробуємо охарактеризувати основні з них, порівнявши певні кількісні показники, з'ясувати особливості та специфіку їх розташування в області.

При написанні статті авторка зверталася до праць сучасних вчених істориків та релігієзнавців, які досліджують питання історії релігійних течій в цілому в Україні та в Одеській області зокрема. Це роботи В.М.Шевченко, Д.В. Степовика, П.Д. Кандиби та В.П. Любчика.

Розбудова незалежної Української держави виявила тяжку історичну спадщину, що дісталася Україні в царині церковного життя та державно-церковних стосунків. Уся наша історія переповнена спробами використання церкви як фактора геополітичних змін, етатистськими виявами держави щодо церкви, намаганням відродити церкву, яка б стверджувала національну самобутність народу та його природне право на свободу, а також спробами її нищення, нівелювання та уніфікування. Знання та реальна оцінка релігійної ситуації на рівні регіонів держави може допомогти компетентно орієнтуватися в сучасних релігійно-церковних проблемах.

На теренах Одеської області отримали розповсюдження практично всі релігії світу. До найбільш масових релігійних напрямків відносяться православ'я, католицизм, протестантизм. Зазначимо відразу – між християнськими конфесіями спостерігається тверда конфронтація.

Найвпливовішою складовою релігійного життя України залишається православ'я. Загалом воно об'єднує близько 11,5 тис. громад, що становить 54 % загальної кількості релігійних об'єднань [2, с. 9].

Православ'я на Одещині має найдавніші коріння. З XIX ст. ці землі входили в зону юрисдикції Російської православної церкви. В південних регіонах краю в цей же час знаходили прихист та можливість відправлення культури втікачі-старовіри. Певний час (наприкінці XVIII ст., в другій половині XIX ст., першій половині XX ст.) окремі території області (Ізмаїльський район) переходили до підпорядкування Румунської православної церкви.

На сучасному етапі розвитку православ'я, в Одеській області нараховує 725 офіційно зареєстрованих організацій та 3 незареєстрованих. До найбільш впливових в регіоні православних організацій відносяться Українська православна церква Московського патріархату (УПЦ МП), Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП), Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), Руська православна старообрядницька церква.